

ЩЕРБІНІНА І. Ю.,

аспірант кафедри

кримінального права № 2

*(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)*

УДК 343.97(477):316.4.063.3

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.3.20>**ІНТЕГРАТИВНА ФУНКЦІЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ НАСЛІДКІВ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Статтю присвячено дослідженню сутності та змісту інтегративної функції суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення. Особлива увага автором звертається на важливість застосування функціонального підходу під час дослідження таких понять, як «склад кримінального правопорушення» та «суспільно небезпечні наслідки кримінального правопорушення», адже з'ясування функцій останніх дозволяє здійснювати більш глибоке дослідження їхніх сутнісних рис та особливостей у системі інших інститутів кримінального права. Встановлено, що суспільно небезпечні наслідки, являючи собою ознаку об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, з одного боку, впливають на виконання функцій складу кримінального правопорушення в цілому, а з іншого – мають власні, особливі функції, через які здійснюють вплив на кримінально-правові відносини. На підставі аналізу функцій складу кримінального правопорушення автором запропоновано виділити інтегративну, криміноутворюючу, диференційну та кваліфікаційно-розмежувальну функції суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення. Встановлено, що інтегративна функція суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення ні у вітчизняній, ні у радянській літературі не досліджувалася. Автором доводиться положення, згідно з яким суспільно небезпечні наслідки виконують щодо поняття та складу кримінального правопорушення інтегративну функцію, акумулюючи соціальну, внутрішню, об'єктивну сутність суспільно небезпечного діяння. Встановлено, що інтегративна функція є основною (генеральною) щодо всіх інших функцій, які притаманні суспільно небезпечним наслідкам кримінального правопорушення, а її значення полягає в тому, що суспільно небезпечні наслідки, будучи головним показником суспільної небезпечності діяння, дозволяють відрізнити кримінально-протиправні посягання від інших видів правопорушень, що у свою чергу дозволяє реалізувати основну функцію кримінального права загалом, яка полягає в охороні суспільних відносин від кримінально-протиправних посягань.

***Ключові слова:** кримінальне правопорушення, суспільно небезпечні наслідки, склад кримінального правопорушення, функції суспільно небезпечних наслідків, інтегративна функція.*

Shcherbinina I. Yu. Integrative function of the socially dangerous consequences of criminal offense

The article is dedicated to investigation of the sense and content of integrative function in socially dangerous consequences of criminal offense. Particular attention of the author is devoted to the importance of usage of functional approach when investigating such concepts as “context of the criminal offense” and “socially dangerous consequences of the criminal offense”, as their clarification allows to

investigate deeply their essence and peculiarities in the system of other institutions of criminal law. It was established that socially dangerous consequences are the objective essence of the criminal offense and on one hand they influence the whole context of criminal offense, but on the other hand, they have their own, distinctive functions via which they can influence criminal relations. On the basis of analysis of the functional context of criminal offense, the author offered to detach integrative, criminal, differential and qualification functions of socially dangerous consequences of criminal offense. It was established that the integrative function of socially dangerous consequences of criminal offense had not yet been investigated neither in national nor in soviet literature. The author provides a thesis that socially dangerous consequences conduct an integrative function in relation to the concept and context of criminal offense. This way they accumulate social, internal, objective essence of socially dangerous act. It was established that integrative function was major (general) in relation to all other functions which were applicable to socially dangerous consequences of criminal offense. And its meaning is that socially dangerous consequences, being the major marker of socially dangerous act, allow us to distinguish criminal illegal offenses from other types of criminal offenses. And this way it allows us to realize the major function of criminal law in general, which is in protection of social relations from criminal illegal offenses.

Key words: *criminal offense, socially dangerous consequences, the context of criminal offense, functions of socially dangerous consequences, integrative function.*

Вступ. Вивчення соціально-правових явищ безпосередньо пов'язано з необхідністю вироблення методологічної основи дослідження, яке дозволяє з достатнім ступенем об'єктивності виявляти закономірності пізнання об'єкта дослідження.

Пізнання природи кримінально-правового явища (його сутності, принципів та змісту) передбачає його функціональний аналіз, оскільки саме він дозволяє виявити якість та кількість його системних елементів, узагальнити їх, а також виявити функціональні зв'язки та залежності між цими елементами та елементами іншої системи.

З генезисом і еволюцією функціонального підходу в теоретичному правознавстві прямо пов'язане розуміння поняття «функція права». Чисельні дослідження цієї категорії доводять висновку про те, що під функцією права необхідно розуміти основні напрями правового впливу на суспільні відносини і соціальне призначення права, яке полягає в регулюванні суспільних відносин, в організації керування суспільством. Функції виражають найбільш істотні, головні риси права, характеризують право в дії, є вираженням його динамічної природи. Таким чином, функції права – це основні напрями правового впливу, які виражають роль права у впорядкуванні суспільних відносин [9, с. 61].

Проблема функцій кримінального права завжди привертала увагу вчених-криміналістів. Так, її розробленням та пошуком шляхів розв'язання в різні часи займалися такі вчені, як, М.І. Ковальов, В.В. Мальцев, А.В. Наумов, А.А. Піонтковський, В.С. Прохоров, Н.А. Лопашенко, М.І. Панов, В.Д. Филимонов та інші, в результаті чого сформувалася якісна теоретична система функцій, що виконує кримінальне право.

Функціональний підхід та його застосування в наукових дослідженнях доцільно проводити не тільки на рівні загального (галузі права), а й окремого. Йдеться про функціональний підхід у дослідженнях інститутів, категорій та понять кримінального права. З'ясування їхніх функцій дає можливість більш глибоко дослідити їхні сутнісні риси, їхнє призначення та роль у кримінальному праві.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності інтегративної функції суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення та з'ясування її значення для поняття кримінального правопорушення та його складу.

Результати дослідження. Особливої уваги в контексті дослідження функцій суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення заслуговує розгляд функцій

такої важливої категорії кримінального права, як склад кримінального правопорушення. Суспільно небезпечні наслідки, будучи ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, з одного боку, служать для виконання функцій складу кримінального правопорушення в цілому, а з іншого – можуть мати власні, особливі функції, через які здійснюють вплив на кримінально-правові відносини.

Натепер відсутність єдності в поглядах на функції складу кримінального правопорушення призвела до виокремлення безлічі їхніх різновидів, що в деяких випадках є некоректним або суперечить правилам формальної логіки. Так, наприклад, Ю. Ляпунов і Л. Родіна у своєму дослідженні надають занадто абстрактну систему функцій складу кримінального правопорушення, виходячи при цьому за межі єдиного кваліфікаційного критерію [8, с. 44–48].

Досить вдалим, на нашу думку, видається підхід щодо розподілу функцій, висунутий М.І. Бажановим, який пропонує виділяти такі функції складу кримінального правопорушення: фундаментальну, розмежувальну, гарантійну, процесуальну, інтегративну, кваліфікаційну, дескриптивну, рестриктивну, аксіологічну, догматичну та праксіологічну функції [2, с. 96].

Втім, і така позиція, на нашу думку, не може вважатися беззаперечною, про що, до речі, і сам автор зазначає в статті «До питання про функції складу злочину». Керуючись методологічним принципом «бритви Оккама», який ще називають «принципом простоти», відповідно до якого «не слід множити сутності без необхідності», вважаємо, що такий детальний та занадто розгорнутий розподіл функцій, що пропонує автор, є не виправдано розлогим. Адже фактично аксіологічна і догматична функції – це дві сторони пізнання, отже, їх цілком можливо об'єднати й охопити гносеологічною функцією. Як відомо, гносеологія – це розділ у філософії, в якому вивчаються проблеми природи і можливості пізнання, відношення знання до реальності, досліджуються загальні передумови пізнання, виявляються умови його достовірності й істинності. Головним питанням є питання істини. Розглядає пізнання з точки зору відносин суб'єкта пізнання (дослідження) до об'єкта пізнання (дослідженого об'єкта) чи в категорії суб'єкт – об'єкт [9, с. 64–65].

Окрім цього, процесуальна та праксіологічна функції, на нашу думку, позначають одне і те саме явище, виражаючи практичне значення складу кримінального правопорушення.

У свою чергу фундаментальна функція, яка проявляється в тому, що склад злочину є законною, єдиною, необхідною і достатньою підставою кримінальної відповідальності, на наш погляд, як раз і проявляється в дескрипції (лат. *describere* – описувати), тобто в описуванні всіх ознак у законі, та в рестрикції (лат. *restrictio* – обмеження) – обмеженні вчинення конкретних суспільно небезпечних діянь.

Таким чином, вважаємо, що склад кримінального правопорушення в кримінальному праві виконує такі функції: фундаментальну, гносеологічну, інтегративну, гарантійну, кваліфікаційну, розмежувальну, процесуальну.

Проаналізувавши функції складу кримінального правопорушення та визначивши, що функціональне навантаження складу кримінального правопорушення складається із функцій кожного елементу та його ознак, які, до речі, можуть мати власні функції, пропонуємо виокремити такі функції суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення: інтегративну, криміноутворювальну, диференційну і кваліфікаційно-розмежувальну.

Переходячи безпосередньо до розгляду інтегративної функції суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення, варто зазначити, що термінологічно «інтеграція» (лат. *Integratio*) означає об'єднання різних частин в єдине ціле. Водночас генезис цього терміна сягає своїм корінням в історію філософії, методологію і філософію науки. В історії філософії існували дві концепції співвідношення цілого і частин: атомізм і холізм. Атомізм доводив, що частини є провідними по відношенню до цілого, а холізм – зворотне: ціле визначає свої частини. Інтегративізм – це середина між двома крайнощами атомізму і холізму [3, с. 88]. Як вказує В.В. Ільїн, тут ціле і частини самодостатні, що не редукуються

один до одного, але взаємно проникають один в одного і являють собою єдину однопорядкову сутність [4, с. 486].

Ні у вітчизняній, ні в радянській літературі інтегративна функція суспільно небезпечних наслідків не розглядалася. Більш того, лише останнім часом науковці почали висловлювати ідеї щодо інтегративної ролі права загалом. Так, на думку В.С. Ковальського, інтегративна функція права характеризується закріпленням стандартів правової поведінки, перетворенням індивідуальних стандартів поведінки в корпоративні або інституціональні стандарти [5, с. 33].

В.М. Кудрявцев та В.П. Казімірчук вважають, що інтегративна функція права полягає в об'єднанні соціальних утворень з метою досягнення соціальної та національної згоди, забезпечення солідарності із загальнолюдськими прогресивними нормами, а також забезпечення та захисту інтересів особистості та суспільства [6, с. 69].

Але головним визначальним моментом, на який звертають увагу всі науковці, що досліджували зміст та значення інтегративної функції права, – це її здатність уніфікувати, акумулювати, упорядковувати найважливіші істотні ознаки та структурні елементи цього явища, забезпечувати стійкість і гармонічну рівновагу та самозбереження задля вирішення внутрішніх та зовнішніх протиріч, що виникають у результаті її взаємодії з іншими явищами.

Якраз на цю характеристику інтегративної функції свого часу звернув увагу М.І. Бажанов. Він став одним із перших, хто виділив як окрему функцію складу злочину (кримінального правопорушення) саме інтегративну функцію. На його думку, інтегративна функція складу визначається тим, що всі його ознаки знаходяться в єдності і у взаємозв'язку і утворюють собою інтегративну систему, яка характеризує в цілому дане діяння як кримінально-протиправне і каране [1, с. 106].

Погоджуючись із думкою автора щодо необхідності виділення інтегративної функції складу кримінального правопорушення як самостійної, самодостатньої функції, вважаємо за необхідне також зауважити на важливості та значенні цієї функції. Насамперед саме ця функція демонструє, що склад кримінального правопорушення – це певна, впорядкована, логічна система, що володіє власною структурою (складається з елементів та ознак). По-друге, інтегруюча функція складу кримінального правопорушення виражається в тому, що всі складники цієї інтегрованої системи в обов'язковому порядку мають представляти собою не просте механічне об'єднання всіх елементів та ознак в єдине ціле, а передусім слугувати формою вираження соціальної сутності кримінального правопорушення – його здатності заподіювати істотну шкоду суспільним відносинам, що поставлені під охорону законом про кримінальну відповідальність.

Отже, суспільно небезпечні наслідки, будучи ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, з одного боку, впливають на реалізацію функцій складу кримінального правопорушення, а з іншого – реалізують свої власні функції.

Тобто можна стверджувати, що суспільно небезпечний наслідок щодо складу та поняття кримінального правопорушення виконує інтегративну функцію. Втім, якщо склад кримінального правопорушення інтегрує всі елементи та ознаки, що входять до його системи, вбираючи в себе всі сутнісні характеристики останніх, то суспільно небезпечні наслідки насамперед акумулюють у собі соціальну, внутрішню, об'єктивну сутність суспільно небезпечного діяння.

Нагадаємо, що кримінальним правопорушенням на законодавчому рівні можна визнавати лише таке діяння, що за своєю природою, об'єктивною властивістю є суспільно небезпечним. При цьому суспільна небезпечність як об'єктивна, матеріальна, реально існуюча ознака, що іманентно притаманна всім без винятку кримінальним правопорушенням, знаходить свій прояв передусім у заподіянні шкоди об'єкту посягання, тобто в суспільно небезпечних наслідках кримінального правопорушення в широкому їх значенні, які завдяки законотворчій техніці можуть бути закріплені як ознака об'єктивної сторони його складу – суспільно небезпечні наслідки (у вузькому значенні).

Таким чином, саме суспільно небезпечні наслідки виступають головним показником суспільної небезпечності кримінального правопорушення, слугують основним вираженням її сутності. При цьому слід зауважити, що суспільна небезпечність та суспільно небезпечні наслідки не перебувають у жодних ієрархічних відносинах, навпаки, вони одночасно виступають умовами існування один одного: якщо об'єкту кримінального правопорушення не заподіюється шкода, то говорити про суспільну небезпечність діяння не можна, і навпаки, якщо суспільна небезпечність діяння відсутня, то й об'єкт не зазнає жодних істотних шкідливих змін. Тому саме інтегративна функція суспільно небезпечних наслідків сприяє розумінню механізму заподіяння шкоди об'єкту кримінального правопорушення і, відповідно, розумінню сутності суспільної небезпечності кримінального правопорушення.

При цьому інтегративний потенціал суспільно небезпечних наслідків жодним чином не пов'язаний із законодавчою конструкцією складу кримінального правопорушення. Він простежується не тільки в конкретних складах кримінальних правопорушень, де вони передбачені як обов'язкова ознака складу та найчастіше детально конкретизовані, а й в усіх інших (формальних, усічених) складах, де суспільно небезпечні наслідки, знаходячись за «межами складу кримінального правопорушення», слугують показником істотної шкоди об'єкту.

Саме суспільно небезпечні наслідки кримінального правопорушення є тим інтегруючим «ядром тяжіння», до якого прагнуть, тяжіють інші елементи та ознаки кримінального правопорушення, які хоча і не володіють самі по собі суспільною небезпечністю, не заподіюють самі по собі шкоди суспільним відносинам, втім суттєво впливають на ступінь та характер суспільної небезпечності, дозволяють охарактеризувати причину, спрямованість та силу руйнівного впливу діяння або ж допомагають більш повно та правильно встановити об'єкт кримінального правопорушення, вказуючи на ті конкретні суспільні відносини, що зазнають шкоди.

Суспільно небезпечні наслідки – це обов'язковий елемент, який з'єднує всі інші елементи та ознаки складу кримінального правопорушення з його об'єктом. Без них система «склад кримінального правопорушення» розпадається, оскільки між діянням і об'єктом відбувається розрив [7, с. 172].

Саме суспільно небезпечні наслідки, виступаючи головною інтегруючою ознакою, в якій головним чином акумулюється суспільна небезпечність кримінального правопорушення, надає можливість простежити весь той діалектичний зв'язок усіх ознак та елементів складу, наповнених соціальним змістом.

Значення інтегративної функції суспільно небезпечних наслідків важко переоцінити. Виступаючи у складі кримінального правопорушення основним показником суспільної небезпечності, саме суспільно небезпечні наслідки дозволяють відрізнити кримінально-протиправні посягання від інших видів правопорушень. Розуміння того, що є кримінально-протиправним діянням, у свою чергу дозволяє реалізувати основну функцію кримінального права загалом, яка полягає в охороні суспільних відносин від кримінально-протиправних посягань. Саме тому ця функція, на нашу думку, є основною (генеральною) щодо всіх інших функцій, які виконують суспільно небезпечні наслідки кримінального правопорушення.

Висновки. На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що суспільно небезпечні наслідки кримінального правопорушення є тією головною ознакою складу кримінального правопорушення, що інтегрує (акумулює) в собі соціальну сутність кримінального правопорушення та являє собою, так би мовити, міст, що поєднує поняття складу кримінального правопорушення як теоретичну абстракцію найвищого порядку та кримінальне правопорушення як явище реальної дійсності.

Список використаних джерел:

1. Бажанов М.И. К вопросу о функциях состава преступления. *Сборник кратких тезисов докладов и научных сообщений научно-практической конференции по итогам научно-исследовательских работ, выполненных профессорско-преподавательским составом Украинской юридической академии в 1992 году.* Харьков, 1993. С. 105–107.

2. Бажанов М.И. О функциях состава преступления (процессуальная функция). *Проблемы законности*. Харьков, 1995. Вып. 29. С. 96–102.
3. Гаврилова Ю.А. Интегративная концепция права: от философско-юридического дуализма к синтезу в смысловой теории. *Волгоградский государственный университет*. 2017. № 1. С. 88–93
4. Ильин В.В. Философия: учебник : в 2 т. Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. Т. 1. 832 с.
5. Ковальський В.С. Охоронна функція права. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 336 с.
6. Кудрявцев В.Н., Казимирчук В.П. Современная социология права : учебник. Москва : Юристъ, 1995. 297 с.
7. Кузнецова Н.Ф. Проблемы квалификации преступлений: Лекции по спецкурсу «Основы квалификации преступлений». Москва : Городец, 2007. 336 с.
8. Ляпунов Ю., Родина Л. Функции состава преступлений. *Уголовное право*. 2005. № 3. С. 44–48.
9. Осадча А.С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 229 с.

